

SYSTEEMINNOVATIE: DOORBRAGEN NAAR REGIONALE GEMEENSCHAPSKRACHT

DEKKERSWALD, MAART 2026

Achtergrond en aanleiding

Deze doorbraaknotitie is opgesteld op initiatief van het landelijk kennisplatform ZorgSaamWonen en het V&V-netwerk Nonna in de regio Nijmegen. De aanleiding ligt in de laatste editie van het ZorgSaamWonen-congres (Apeldoorn, oktober 2025). Netwerk Nonna en legio andere regio's deelden daar vele voorbeelden van zorgzame buurten, thuisplusflats, ontmoetingsplekken, buurtverbinders, Odensehuizen en andere (bewoners)initiatieven. Deze praktijken hebben met elkaar gemeen, dat ze (aantoonbaar!) maatschappelijk renderen én dat ze vastlopen op systemische barrières in structurele financiering. De financiers zelf ontbraken grotendeels op dit congres. Dat vormde de aanleiding om een vervolg te organiseren met deze systeemspelers erbij.

Doorbraakbijeenkomst

Op 11 maart 2026 vond een doorbraakbijeenkomst plaats op Dekkerswald in Groesbeek. Aan deze bijeenkomst namen een veertigtal veldpartijen én systeemspelers deel, die met elkaar een maatschappelijk compleet perspectief inbrachten: bestuurders en beleidsmakers van gemeenten, provincie en ministerie VWS, woningbouwcorporaties, zorg- en welzijnsaanbieders, netwerkorganisaties en bewonersinitiatieven. Voor het merendeel uit de regio Nijmegen, maar ook van daarbuiten.

Met elkaar gingen zij op zoek naar antwoorden op onder meer de vragen: Welke systemische obstakels ervaren succesvolle initiatieven voor gemeenschapskracht? Met welke doorbraken kunnen we op termijn komen tot de noodzakelijke systemische veranderingen? En welke nieuwe vervolgstappen hebben we hierin te zetten?

Deze notitie is het verslag van die doorbraakbijeenkomst en een belangrijke stap in dit proces voor de regio Nijmegen. Op 11 maart in Dekkerswald zat feitelijk het hele zorgsysteem in de ruimte. Daar werd zichtbaar dat duurzame doorbraken naar regionale gemeenschapskracht mogelijk zijn, wanneer deze partijen gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen.

De urgentie is hoog: het zorgsysteem staat onder druk

In Nederland zijn we efficiënt in het organiseren van zorg, maar minder effectief in het versterken van gezondheid en veerkracht in het dagelijks leven en in andere domeinen. Veel maatschappelijke problemen landen daarom uiteindelijk in de zorg. Door deze afwenteling kraakt het zorgsysteem in zijn voegen. Met als symptomen: stijgende ondersteuningsvragen en kosten, onvoldoende professionele arbeidskrachten en overbelasting bij mantelzorgers, grote groepen die niet bereikt worden, overspannen verwachtingen, etc.

Onderliggende oorzaken

Geld, expertise en menskracht zijn echter niet het onderliggende probleem. Het is de manier waarop we de zorg hebben georganiseerd: de verantwoordelijkheid voor het collectieve belang is eruit verdwenen. Door de focus op zorg en op professionele behandeling hebben we de verantwoordelijkheid voor gedrag en gezondheid bij mensen weggenomen. Door de specialisatie in silo's en beleidsdomeinen zijn we het zicht op de hele mens kwijtgeraakt. Door de financiële prikkels in de verschillende zorgkokers en de quasi marktwerking hebben we omzet en concurrentie aangewakkerd en hinderen we samenwerking.

Deze hardnekkige en diep verankerde problemen in de zorg vragen om een systemische verandering.

De maatschappelijke opgave

In essentie moeten we bewegen van een zorgsysteem dat problemen oplost, naar een samenleving die problemen zoveel mogelijk voorkomt: door de kracht van de gemeenschap weer centraal te stellen en door de verantwoordelijkheid voor gezondheid in alle domeinen te verankeren ('health in all policies').

We staan daarmee in Nederland voor een veel bredere maatschappelijke opgave: om groene, gezonde en zorgzame wijken te ontwikkelen als leefwereld van mensen. Wijken die uitnodigen tot betekenisvol leven en gezond ouder worden, tot bewegen, ontmoeten, werken, meedoen en omkijken naar elkaar. En waar ruimtelijke planning, verbeeldingskracht, de creatieve talenten van bewoners en de maatschappelijke inzet van organisaties worden benut. Kortom, wijken als plekken waar gemeenschapskracht bloeit.

Drie breekijzers voor gemeenschapskracht

Gemeenschapskracht verwijst naar het vermogen van een gemeenschap om zelf problemen aan te pakken, initiatief te nemen en gezamenlijk verantwoordelijkheid te dragen. Veelal gebeurt dit op lokaal of regionaal niveau, waar betrokkenen zich rond een vraagstuk organiseren en de handen ineenslaan.

Deze beweging naar gemeenschapskracht komt echter niet vanzelf. Zij vraagt om diverse paradigmaverschuivingen. Drie breekijzers zijn daarvoor cruciaal, zo werd duidelijk tijdens de bijeenkomst op Dekkerswald.

1. De **regio is de schaal** waarop organisaties en netwerken elkaar kennen en vanuit vertrouwen domeinverbindend kunnen experimenteren en samenwerken om zorgproblemen te voorkomen.
2. Niet langer staan het zorgsysteem en de -instellingen centraal, maar de leefwereld van mensen en de **lokale kracht van gemeenschappen** van burgers en (maatschappelijke) organisaties.

3. Een **financierings- en leerstructuur** die actief bijdraagt aan het versterken van gemeenschapskracht in plaats van optimaliseert binnen het oude zorgparadigma.

Ieder van deze **drie breekijzers** werd op Dekkerswald verder uitgewerkt in beknopte vertrekpunten.

1. Regionalisering en domeinverbindend samenwerken

Het vraagstuk overstijgt individuele organisaties en domeinen.

De opgaven rond zorg, welzijn, wonen en leefbaarheid zijn structureel en regionaal van aard. Lokale initiatieven en pilots laten hun waarde zien, maar lopen vast zodra opschaling en borging aan de orde zijn. Dat vraagt om regionale samenwerking waarin gemeenten, zorgkantoren, zorgverzekeraars, aanbieders en maatschappelijke initiatieven gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen.

Van 'ieder zijn rol' naar gedeeld probleemeigenaarschap.

De huidige praktijk wordt gekenmerkt door het redeneren vanuit afzonderlijke wettelijke kaders, budgetten en verantwoordingslijnen (Wmo, Wlz, Zvw, wonen). Dit belemmert doorbraken. Een belangrijk vertrekpunt is het loslaten van strikt institutionele perspectieven en het erkennen van gedeeld eigenaarschap voor maatschappelijke uitkomsten, zoals het voorkomen of uitstellen van zorg en het versterken van gemeenschappen.

Regionaal organiseren als schaalniveau voor doorbraken.

Regionale samenwerking wordt gezien als het meest kansrijke niveau om domeinen te verbinden. Daar kennen partijen elkaar, kunnen afspraken worden gemaakt over randvoorwaarden, en kan worden gewerkt met gezamenlijke doelen en maatschappelijke businesscases. Landelijk beleid is kaderstellend, maar doorbraken ontstaan regionaal.

Eenduidige inhoudelijke koers, ruimte in uitvoering.

Er is behoefte aan regionale inhoudelijke uitgangspunten (bijvoorbeeld rondom zorgzame buurten, sociaal arrangeren of ontmoetingsruimten), gecombineerd met ruimte voor lokale invulling. Dat vraagt bestuurlijk lef, vertrouwen en het durven afwijken van bestaande routines, inclusief het omgaan met spanning rond rechtmatigheid en verantwoording.

2. Bewoners-zelforganisatie en gemeenschapskracht

Gemeenschappen zijn geen 'middel', maar een dragend fundament.

Bewonersinitiatieven, ontmoetingsruimten, buurtverbinders en zorgzame gemeenschappen laten zien dat gemeenschapskracht bijdraagt aan kwaliteit van

leven en aan het verminderen van zwaardere zorg. Deze initiatieven zijn geen tijdelijke aanvulling op het systeem, maar vormen een wezenlijk onderdeel ervan.

Energie en effect zijn aantoonbaar, continuïteit ontbreekt.

Veel initiatieven bruisen van energie en hebben aantoonbare maatschappelijke en financiële effecten (bijvoorbeeld minder inzet van zware zorg). Toch verkeren zij vaak in een permanente staat van onzekerheid door projectfinanciering en tijdelijke subsidies. Dit belemmert strategische ontwikkeling, professionalisering en opschaling.

Van individuele zorgvraag naar collectieve waarde.

Het huidige systeem is sterk gericht op individuele indicaties en prestaties. Bewonersinitiatieven en gemeenschapsgerichte aanpakken werken juist vanuit collectieve waarde: ontmoeting, wederkerigheid, preventie en het benutten van talenten. Een belangrijk vertrekpunt is het erkennen van deze collectieve waarde als legitieme uitkomst van beleid en financiering.

Eigenaarschap vraagt om passende ondersteuning.

Zelforganisatie betekent niet 'het alleen laten van bewoners'. Gemeenschapskracht vraagt om ondersteunende rollen zoals buurtverbinders (community-builders, opbouwwerkers of dorpsondersteuners), en om fysieke plekken voor ontmoeting. Deze functies en plekken zijn cruciaal, maar worden zelden structureel gefinancierd.

3. Anders financieren en systemisch leren

Financiering is geen technisch probleem, maar een systeemvraagstuk.

De bijeenkomst liet zien dat geld niet per definitie ontbreekt, maar vastzit in schotten, regels en aannames. Tijdelijke middelen, pilots en 'rommelpotjes' leiden tot uitstel van fundamentele keuzes. Een vertrekpunt is het erkennen dat anders organiseren ook anders financieren vereist.

Van projectlogica naar meerjarige zekerheid.

Initiatieven die werken, vragen om meerjarige afspraken en duidelijke perspectieven bij succes. Dat betekent: vooraf afspraken maken over wat er gebeurt als effecten worden aangetoond, en wie dan bijdraagt aan structurele voortzetting. Zonder dit blijft het systeem zichzelf herhalen.

Ontschotten en bundelen van middelen.

Er wordt breed gepleit voor het bundelen van budgetten over domeinen heen (Wmo, Wlz, Zvw, wonen) op wijk- of regionaal niveau. Denk aan gezamenlijke wijkbudgetten, gebiedsfondsen of lumpsum-financiering gericht op populaties. Dit creëert ruimte voor preventie, substitutie en integrale afwegingen.

Risico's gezamenlijk dragen en leren.

Angst voor financiële en politieke risico's remt innovatie. Instrumenten zoals garantiefondsen, maatschappelijke fondsen of gedeelde voorinvesteringen kunnen risico's dempen en partijen over de streep trekken. Cruciaal daarbij is systemisch leren: niet alleen monitoren op output en kosten, maar gezamenlijk leren door veld- én systeempartijen over wat, waarom en onder welke voorwaarden werkt.

Van verantwoord en naar vertrouwen en leren.

Een fundamenteel vertrekpunt is een andere manier van sturen: minder nadruk op controle en rechtmatigheid alleen, meer op vertrouwen, leervermogen en maatschappelijke waarde. Dit vraagt ook om andere gesprekken tussen bestuurders, financiers en uitvoerders, waarin ongemak wordt benoemd en benut als bron voor vernieuwing.

Slotbeeld

De bijeenkomst maakt duidelijk dat de transitie niet begint met nieuwe pilots, maar met gezamenlijke keuzes over **schaal, samenwerking, financiering en eigenaarschap**. De vertrekpunten hierboven bieden een gedeelde mentale kapstok om die beweging regionaal en domeinoverstijgend verder te brengen, met bewoners en gemeenschappen als volwaardige partners in het systeem. Deze drie lijnen (de breekijzers) vormen samen één beweging: van *zorgen voor* naar *samen leven*. Niet als blauwdruk, maar als routekaart voor duurzame systeeminnovatie waarin beleid, financiering en praktijk elkaar versterken en goede initiatieven structureel kunnen doorwerken.

Vervolg: oproep tot actie

De initiatiefnemers Netwerk Nonna en ZorgSaamWonen roepen de deelnemers aan de eerste bijeenkomst daarom op. Werk mee aan de verdere uitwerking van de geformuleerde vertrekpunten: in een gezamenlijk plan, met een concreet actieprogramma en meer gebundelde financiering. Om zo te bewegen van doorbraken naar doorpakken.

Deze doorpakbijeenkomst zullen we in september organiseren, wederom in de regio Nijmegen. Een save the date volgt zo spoedig mogelijk.

www.zorgsaamwonen.nl
www.netwerknonna.nl